

Становище

от

доц. д-р Валентина Георгиева Ганева-Райчева,

Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей – БАН,

за дисертационния труд на Свобода Максимова Стоева

„Статут „търсещ убежище“: граници и дискурси“,

научен ръководител доц. д-р Красимира Кръстанова,

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в

област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки,

профессионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата,

докторска програма по социална антропология

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Със заповед № Р33-1419 от 30.03.2018 г. на Ректора на ПУ „Паисий Хиландарски“ съм определена за член на научното жури във връзка с процедура за защита на дисертационния труд на Свобода Максимова Стоева „Статут „търсещ убежище“: граници и дискурси“ с научен ръководител доц. д-р Красимира Кръстанова за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, докторска програма по социална антропология.

Представеният от Св. Стоева комплект материали е в съответствие с чл. 36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ „Паисий Хиландарски“ и включва всички необходими документи.

Свобода Стоева е възпитаник на ПУ „Паисий Хиландарски“ – бакалавър и магистър по етнология. В периода 2014–2017 г. тя е редовен докторант в програма по социална антропология. Св. Стоева е активен млад човек. Включва се в разработването на приложни и научноизследователски проекти към Фонд „Научни изследвания“ на ПУ „Паисий Хиландарски“, участва в конференции и семинари, изнася лекции, води упражнения в дисциплината „Антропология на миграциите“ и др.

2. Актуалност на тематиката

Дисертацията е посветена на актуална и значима проблематика, която у нас все още не е получила задълбочено антропологическо осмисляне. През последното десетилетие с увеличаването на миграционните движения в Европа на хора, кандидатстващи за бежански статут, принудителната миграция и нейните ефекти се превръщат в една от централните теми на политическия, научния и медийния дискурс, оформят едно динамично и сложно изследователско поле. Във фокуса на внимание в дисертационния труд е търсещият международна закрила човек, който е с особен статут. Измеренията на този статут поставят мигранта в социален и правен вакуум, в специфично състояние на криза, в гранична ситуация, която е възможност и предизвикателство за изследване на „възможната“ и „невъзможната“ мобилност в пространствен, социален и психологически аспект. Те са също възможност и предизвикателство зад политическите и юридическите термини, нормативните регулатии и действията на оторизираните институции да се потърсят

и разкрият антропологическите аспекти на принудителната миграция, да се навлезе в „малките“ светове, в житейските стратегии и решения, в човешките страхове и надежди, да се откроят проблеми и предложат някои решения.

3. Познаване на проблема

Дисертационната разработка се основава на задълбочено проникване в същината на изследваната проблематика, на прецизни анализи на нормативни актове и прилагането им от институциите, както и на лично проведени теренни наблюдения. Добре се познават основните документи на международното бежанско право и националното законодателство в областта на убежището и бежанците. Критично се осмислят и прилагат антропологични и интердисциплинарни изследвания на утвърдени учени върху миграциите и по-специално върху принудителните миграции, насочени към изучаване на бежанците, „бежански опит“, незаконно пребиваващите. Сред тях са и публикации върху ефектите от опитите за контрол на националните държави над миграционните движения, върху налагането на определени медийни образи на мигрантите, също анализи за влиянието на принудителната миграция върху семейните и половите отношения, за спецификите на социалния живот в бежанските лагери и др.

Етноложкото теренно изследване, осъществено от Св. Стоева, има важно значение, за да се потърси погледът отвътре и се разбере как процедурата по определяне на статут влияе върху живота на хората и стратегиите, които те ползват в опитите да нормализират живота си. То обхваща наблюдения в различни регистрационно-приемателни центрове към Държавната агенция за бежанците и в специализирани домове за временно настаняване на чужденци към Дирекция „Миграция“ на МВР в София, Бусманци, Харманли, Любимец, Пъстрогор, както и върху „документален и дигитален терен“. Съзнавам, че това е един извънредно труден терен, особено за млад учен, който предполага умения за комуникация в интеркултурна среда за изграждане на доверие и допускане в света на „другия“, и високо оценявам постигнатото от докторантката.

Св. Стоева е уловила и подложила на анализ проблеми, породени от невъзможността за преодоляване на физическите и символните граници не само за търсещите закрила, но и за получилите статут „бежанец“ при опитите им за съжителство, наемане на работа, достъп до образователна институция, наемане на жилище и др.

4. Методика на изследването

В дисертационното изследване се използва адекватна методология, която включва съчетаване на макро и микро подходи, за да се откроят сложните взаимовръзки между институциите на властта, хората, търсещи международна закрила, и българското общество, силно повлияно от конструираните чрез медиите символни граници и хомологизирани образи на мигрантите. За да се анализират проблемите на микrorавнище, удачно се използва методът „изследване на случаи“, където фокус е индивидът, семейството, с отпратки към групата и общността.

Като методи за набиране на информация са включени структурирани и полуструктурни интервюта, свободни разговори, в това число и в социалната мрежа Facebook, фокус групи, стратифицирани извадки, наблюдения и заснемане на пространствата на бежанските центрове и териториалните центрове към МВР, проучване на материали от дигиталните архиви на БНТ, Алфа, bTV и NOVA в

периода 2012–2014 г. Извеждането на тенденции в медийното отразяване на бежанска проблематика се осъществява чрез методите контент анализ и дискурс анализ.

Работата с документи включва основните актове на международното бежанско право и националното законодателство в областта на убежището и бежанците. Извършен е диахронен анализ на политически и исторически документи чрез анализ на съдържанието и дискурс анализ, за да се изследва процесът по „преминаване и договаряне на различни символни и юридически граници“.

Основен аналитичен инструмент в дисертацията е границата.

Теоретична рамка на изследването са идеите на Пиер Бурдийо. През теорията за капитала, хабитуса и двойната игра Св. Стоева разкрива ситуацията на хората, търсещи закрила, в сложните им отношения с националната държава България и Европейския съюз.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите

Дисертационният труд на Свобода Стоева „Статут „търсещ убежище“: граници и дискурси“ е с общ обем 481 с., от които 319 с. основен текст (увод, три глави, заключение и библиография) и 162 с. приложения (снимки, част от интервюта и медийни материали). Цитираната библиография включва 227 заглавия на български и английски език, 9 документа, както и 64 интернет източника.

Дисертационният текст се отличава с ясна и логична структура. Предметът, целите и задачите на изследването са формулирани точно и конкретно. Основните понятия в изследването са удачни и обосновани добре. Използваните методи за събиране на информация и нейното осмисляне са адекватни и резултатни. Основната теза на изследването, че търсещият международна закрила „освен правна категория е и символна граница, която се разгръща във форма на институционален и социален контрол“ е защитена убедително и аргументирана последователно.

Напълно приемам изводите на докторантката, направени в трите глави („Терен и теория“, с. 20–95; „Статут „търсещ закрила“: институции и категории“, с. 96–183; „Статут „търсещ убежище“: образи и дискурси“, с.184–283).

Важно достойнство на труда е антропологическата перспектива и кореспонденцията на изследването с международните рефлексии в сферата на принудителните миграции. Предложена е интерпретация на съществуващи теории и методи, които да спомогнат за разбирането на процесите, настъпващи в живота на търсещите международна закрила.

Определен принос на дисертационния труд е широкият контекст, в който се изследва влиянието на физическите и символните граници върху живота на търсещите закрила в България: на правоприлагането и административните процедури и на медийния дискурс и конструирания чрез него образ на търсещите закрила и бежанският статут в България.

Осъществено е проникване в дълбочина. За това допринасят смяната на оптиката към обекта на изследване, различната призма, през която се открояват измеренията на статута „търсещ закрила“. Като пример ще посоча нееднозначното дефиниране и отношение към този тип мигранти, което докторантката е уловила много добре и анализирала, от една страна, през призмата на законовата уредба и

прилагането ѝ от институциите на властта и, от друга – през индивидуалния жизнен опит. Определяни от международната законова уредба и административните процедури като хора в състояние на криза, на които трябва да се помогне, но и като носители на кризи, които биха могли да дестабилизират държавите, в които подават молба за статут, напусналите принудително родината си са селектирани в категории като „търсещ международна закрила“, „бежанец“, „временно пребиваващ“, „незаконно пребиваващ“, което определя различни политики и мерки, в това число и рестриктивни. На микроравнище Св. Стоева открява „желанието на търсещите закрила хора да преподредят живота си, да се впишат в гражданска логика“ и в прокламираната широко европейска етика. Анализът на емпирични казуси, който включва житетските истории на двама мъже от Афганистан, показва множеството граници, издигнати от административната процедура за предоставяне на статут и Дъблинската регулация, които мигрантите се опитват да преодолеят чрез активизиране на капитал, чрез стратегии, които често биват определяни от националната държава като криминални и нелегални действия.

Свидетелство за зрелостта на авторката и умението ѝ да анализира са страниците, посветени на сложната мрежа от действия между търсещите закрила и структурите на националната държава в пространствата на бежанските центрове и домовете за временно настаняване на чужденци, които Св. Стоева дефинира като места за дисциплиниране. Докторантката умело прилага идеите на Бурдийо и „разплита“ „двойната игра“, в която „играчите играят по правилата, но ги обръщат всеки на своя собствена страна“: от една страна, държавата и ЕС дефинират границите, правата и задълженията на търсещите закрила, а, от друга – търсещите закрила използват същите правила и закони като стратегия, чрез която да легитимират правото си на движение и търсене на закрила в друга държава-членка на ЕС. Споделям извода на докторантката, че „животът на търсещите международна закрила е нормиран и ръководен от правила на власт и подчинение, в които времето и пространството придобиват специфични измерения“.

Високо оценявам изследването на медийния дискурс в трета глава с цел откряване на символните граници, създаването им в езика посредством образите и представите, които медиите конструират към търсещите закрила и бежанците. Св. Стоева насочва към важни въпроси – как се проявява отношението на гражданите към не-гражданите, какъв смисъл произвеждат посланията в публичното пространство, как се създава и утвърждава нова терминология за принудителната миграция, как нелегалният мигрант се превръща в образ-символ на нарушената функция на граничен контрол и човек, заплашващ суверенитета на държавата и др. Отговорите на тези въпроси очертават параметрите на символно насилие на медиите. Тезата се илюстрира с анализ на три емпирични казуса (събитията в селата Калище и Розово и случаят на семейство Фиузи).

Чрез теренното изследване Св. Стоева показва как състоянието „търсене на закрила“ и „незаконно пребиваващ“ се превръщат във форма на съществуване в света и начин на обитаване на пространствата, влияят на начините, по които мигрантите мислят и преживяват житетското си време.

Чрез съчетаването на макро и микро подходи са изведени модели в начина, по който границите ограничават живота на търсещите закрила и се откриват сходни стратегии за преодоляването им.

Дисертационният труд освен научно има и важно приложно значение. Очертана е обективна картина на ситуацията в България, откроени са слаби места в работата на институциите, проблеми, които търсещите закрила срещат в страната ни. Например, неясното разграничаване в общественото пространство между бежанците и хората, които се намират в процедура за определяне на статут; представата, че „истински” е бежанецът, който идва от Сирия, и двойното маргинализиране на търсещите закрила от други държави; представянето на търсещите закрила в контекста на природни и стихийни бедствия, които рискуват целостта и стабилността на обществото; мисленето за бежанския статут като невъзможен за получаване в пределите на България, което провокира стратегии за отпътуване от страната в друга държава от Европейския съюз. Докторантката насочва и към възможности за разрешаване на някои от проблемите.

6. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта

По темата на дисертацията са направени 3 публикации: 1 излязла и 2 под печат, 1 в научно списание и 2 в научни сборници. Текстовете засягат отделни въпроси от разработваните теми в дисертационния труд и дават добра представа за изследователските възможности на авторката и задълбочеността на дисертационния текст. Резултати от изследването са представени на 4 конференции, две от които са международни.

7. Автореферат

Авторефератът отразява вярно съдържанието на дисертацията. Специално отбелязвам, че формулираните много скромно пет приноса на разработката в действителност са повече и по-мащабни. Резултатите и приносите на дисертационното изследване са оригинални и не са заимствани от други изследвания.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Препоръчвам публикуването на труда след отговорен редакторски прочит, за да бъдат отстранени повторения и правописни грешки. Добре би било в заглавието на бъдещата книга да присъства „статут „търсещ международна закрила”, а не „статут „търсещ убежище”, който е утвърденият в международната нормативна уредба термин. Препоръчвам също в заключението да бъдат изведени по-категорично предложениета към ангажираните с принудителната миграция институции в България за мерки и адекватни действия за преодоляване на регистрираните проблеми.

В заключение, дисертационният труд на Свобода Максимова Стоева „Статут „търсещ убежище”: граници и дискурси” е задълбочено и стойностно изследване по важни и „горещи” обществени проблеми. Отличава се с точни наблюдения, разсъждения и обобщения. Осъществено е с адекватна методология. Проучена и осмислена е обемна научна и документална литература. В научно обръщение е въведен нов лично събранны материал. Трудът отговаря на всички необходими изисквания за дисертационен текст и показва възможностите на Свобода Стоева за критично мислене и самостоятелни научни изследвания.

Дисертацията съдържа научни резултати, които представляват определен принос в изследването на принудителната миграция и нейните антропологични измерения. Научните резултати са оригинален принос в науката и отговарят на изискванията на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски”.

Убедено гласувам за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на Свобода Максимова Стоева в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата.

13.06.2018 г.

Изготвил становището:
(доц. д-р Валентина Ганева-Райчева)